REGIONALISME ÎN PUBLICAŢIA „FOAIA DIECESANĂ” (1886-1918) I

DORINA CHIŞ-TOIA

Cuvinte-cheie: *presa, regionalisme, arhaisme, termeni populari, neologisme*

Majoritatea cercetătorilor afirmă că sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul celui de-al XX-lea reprezintă limpezirea limbii literare prin aceea că se renunţă la regionalisme, mergându-se până la eliminarea acestora[1], pe fondul pătrunderii masive a neologismelor, întrucât presa reprezintă „canalul cel mai încăpător prin care s-au scurs la noi neologismele”[2], iar „el (neologismul) a schimbat, mai mult decât se admite de obicei, aspectul limbii române, încadrând-o din nou în spiritualitatea romanică şi îndepărtând-o de comunitatea «balcanică» în care o înglobase, mai ales, cultura ce ne venea din Bizanţ”[3]. Nu se poate însă trece cu vederea faptul că, pentru a putea fi înţelese, acestea erau explicate prin termeni cunoscuţi, cel mai adesea prin regionalisme. Să mai amintim şi poziţia anti-neologisme pe care o susţinea cu atâta ardoare Titu Maiorescu[4] (teoretic doar; practic, articolele sale cuprind un număr însemnat de termeni noi. De altfel, ideea lui este aceea de a ocroti limba română de invazia nejustificată a neologismelor şi nu oprirea accesului şi încetăţenirii

[1] I. Coteanu*, Stilurile moderne ale limbii române literare,* în „Limba română”, 1960, nr. 2, p. 70.
[2] Sextil Puşcariu, *Limba română*, I, Bucureşti, Editura Minerva, 1976, p. 387.
[3] *Ibidem,* p. 415.
[4] *Neologismele,* (1881), în vol. *Critice*. Ediţie îngrijită şi tabel cronologic de Domnica Filimon, Bucureşti, Editura Eminescu, 1978, p. 214-231.

BDD-A12968 © 2011 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:19 UTC)

acestora în limbă[5]). Pe aceeaşi poziţie se situează şi colaboratorul publicaţiei *Foaia diecesană* (Caransebeş, 1886-1949), Gherasim Sârbu. Se poate spune că această atitudine a generat menţinerea fără oprelişti a numeroaselor regionalisme, care se vor asocia cu arhaismele, termenii populari şi neologismele. Trebuie subliniat, de asemenea, interesul colaboratorilor publicaţiei FD pentru cercetare, în acest sens remarcându-se articolul apărut de-a lungul anului 1895, *Topografia satului Măidan*, aparţinând învăţătorului Sofronie Liuba şi preotului Aureliu Iana.

Descrierea hotarului, a satului Măidan şi a părţilor singulare este titlul părţii a doua a studiului, unde sunt oferite informaţii despre ceea ce Al. Graur numea „toponimie minoră”[6], adică denumirile din interiorul unei localităţi. Le reţinem pe cele specifice satului Măidan, pentru care autorii oferă explicaţiile necesare şi utile:

„Cuvântul *Măidan* în limba noastră poporală însemnează un loc deschis, de unde adecă să vede în depărtare. (7/1895, 1)”.

Barbura[7] e nume femeesc... Barbure se zice la noi şi la ascuţişul săcurii.

În descântecul „de număratura mare”, obvine înainte: „securi bărburate”.

„Barbar şi Varvar” se zice la un om fără credinţă în Dzeu. Pre copiii cei mici, când încep a vorbi, părinţii îi prind de barbă, desmierdându-i aşa: „Asta-i barbă barbură/Asta-i gură bucură/Ăsta-i nas puturos,/Că-i mucos şi imos (mânjit)/Astea-s buci cu buză

[5] George Mirea, *Junimea şi neologismele*, „Limbă şi literatură”, vol. II, 1980, p. 185-202.

[6] *Nume de locuri*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1972, p. 5.

[7] Iată părerea lui Th. Hristea, *Probleme de etimologie*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1968, p. 78: „Ceea ce este şi mai interesant e că, sub influenţa lui *călină – călin*, a apărut în limbă perechea sinonimă *barbură – barbur*. Boabele care formează fructul călinului se numesc şi *barbure*, deoarece cu sucul lor roşu se face „îmbărburarea” (Adică semnul crucii, mai ales la copii, pe frunte, bărbie şi obraji. „Îmbărburarea” se face în ziua de Sf. Bárbura (= Barbara = Varvara), adică la 4 decembrie.). După ce boabele călinului au primit denumirea de *barbure*, copăcelul însuşi a început să fie numit şi *barbur*”.

BDD-A12968 © 2011 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:19 UTC)

dulci,/Ăştea-s ochi licurici;/Asta-i frunte beleuză/Ăsta-i cap flocotos” (7/1895, 2)[8];

[8] Interesante ni se par sensul şi întreaga abordare a obiceiului *Barbura* existent la românii din sudul Dunării, aşa cum a fost el prezentat de către Drăgomir Drăghici, locuitor din Criveli, Bor, la al XI-lea *Simpozion de Dialectologie*, desfăşurat la Reşiţa, 7-9 mai 2004. Materialul, *Un compendiu de obiceiuri rumâneşti de la miazăzi de Dunăre*, ne-a fost pus la dispoziţie cu multă amabilitate de către autor. Prezentăm în continuare secvenţa referitoare la obiceiul *Barbura:* „La Rumâni există trei Barbure care se leagă, după cum vom vedea, de solstiţiul de iarnă. După stilul nou data lor este 16 decembrie (Barbura Mică), 17 decembrie (Barbura Mare), 18 decembrie (Barbura Mică). În ziua de Barbura Mare, dimineaţa în zori, la Criveleni se aducea apă proaspătă în casă şi se spunea: „Bună dimineaţa Barbura Mare / Ete io venii cu vasu cu apă race / Da tu să viń cu berechetu câmpului / Cu grâu, cu cucuruz / Cu săcară, cu orz / Cu ovăz, cu mei / Cu păsui, cu crâmpii / Cu bucatele cu toate /. Să viń cu vaci, cu viţăi / Cu oi cu mnei / Cu scroafe cu purcei / Cu cloţâle cu pui /…/ Cu pace în casă…” Se crede că la Barbură ziua se măreşte cât mişcă puiul în «ghioacă». De la Barbură până la Crăciun cât sare cocoşu din prag, de la Crăciun până la Anul Nou (sân-Văsâi) – undeva până la Bo(bo)teză (sântu Ion) – cât sare cerbu de trei ani. Apoi, se spune, creşterea zilei o ia pe brazdă. Persoana străină care prima intră în casă în ziua de Barbură se pune «cloţă». Se aşază jos să stea neclintită cum trebuie să fie şi cloţa pe ouă. Alături se aruncă boabe de grâne vorbind: «pui, pui, pui». Pe valea Timocul Negru, bunăoară la Zlot şi Podgorţ, boabele se aruncă într-o arie încercuită cu o sfoară grăind: Pui, pui, pui şî ouă viţăluş, purceluş, mneluşăi şî căţăi… tot la casa mea să fie! Deci la rumâni cloţa se va aşeza la Barbura Mare, nu ca la sârbi la Ajunul de Crăciun. Stăpâna din casă face trei turte unse cu miere de stup, două mici şi una mare pentru Barburile respective şi le pune pe masă, cum se urmăresc Barburile. Lângă ele se pune şi o sită deasă cu semânţii de grâne şi alte bucate ca şi dovlete fript. Aceste se împart (se numesc) la cele trei barbure, să susţină sănătatea tuturora, inclusiv animalelor domestice, norocul şi sporul din cuprinsul averii familiei, „berechetu câmpului muncit (recolta abundentă) şi să-l ferească de dăunători (orbeţi, golopreşniţe, cârtiţe etc.) Sita a fost încinsă cu fuior (caier de cânepă trasă prin dărac). După numirea descrisă, «cloţa» se răsplăteşte încingând-o cu fuiorul acesta şi atârnându-i la grumaz doi «scălani» despoiaţi şi legaţi unul de altul cu ghijele proprii. Pe valea Timocului Negru mai există un adaos, de care s-ar putea spune că se referă la crescători de animale, precum cele spuse sunt orientate spre agricultori. Dimineaţa denoapte, la Barbura Mare se duce stăpâna în pădure, la un «tufon» bătrân de ceroni (*cerrus* în latină). Se alege o creangă şi din trei încercări se taie cu toporul. Creanga se trage până acasă şi cu rămurelele ei se împodobeşte strunga, grajdu, toblariu, „aritu căşî”, cureanicu, cocina etc. Funcţiunea este apărătoare de rele, ce se vede şi din discursul purtat «la tufoni»: «Bună dimineaţa moşu-PARASCĂU! / Mulţămesc cu dumitale / Ia

BDD-A12968 © 2011 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:19 UTC)

Bogoe: „O tradiţiune ne spune: «că un sârb ar fi venit pre acest deal să caute ocne de sare, dar cheltuindu-şi banii şi negăsind sare, s-a văitat una într-una pomenind pre *Bog;* iar de-atunci să fie rămas numele *Bogoe*». *Boghie* să numesce la noi o clanie (plast) de fân." (7/1895, 2); *Borţoane:* „Iar borţoane numim noi petrile mari, singular *borţoniu*." (7/1895,3);

Buroni: Explicaţia acestui nume are, poate, mai mică însemnătate; ceea ce ne interesează aici este prezenţa altor regionalisme explicate: *caună* (gaură); izvor cu *ciuciureu* (ciuciureul este un vălău de lemn pre care curge sau ciurăie apa) (11/1895, 3);

Cercheligi sau *Circhiligi:* „...este un loc ce să zice «Circhiligi sau Cercheligi» şi e o parte din izlazul satului, şi aici e o păduriţă cu tufe (smidă) mici. Astfel de tufe mici să zic la noi «circhiligi» şi «circoni» şi credem că de la aceştia îşi are şi numele acest loc." (12/1895, 4);

Cernele: „Să vorbesce, că mai de mult, muierile cerniau (negriau) hainele, motchele etc. cu apa din acest izvor. Şi fiind că apa acestui izvor e neagră ca cerneala, credem că şi locului i s-au dat numele „cernele". (12/1895, 4);

Chilaviţa: „Chilăviţă să zice la noi şi la o sapă ocnărească ascuţită, cu coada scurtă. A chilăvi, chilăvire şi chilav (pre alte locuri schilav) e identic cu a maltrăta, vătăma, lovi, adeseori cu stricarea unui deget etc." (12/1895, 4);

Cioacă: „Numirea şi-o are de la „cioacă" (aşa să numesce trunchiul cu rădăcinele unui arbor uscat, scos din pământ.)" (12/1895, 4);

---

scamnu şî şezi! / N-am venit să şăd / Numai am venit să tai pari / Şî jorz, şî nuiele / Să îngrădesc vitele mele / De ale, de şoimane / De nori grei / Să străjuie vitele mele / De un an de zîle…». Se procedează de trei ori şi după toată oraţia se taie odată cu toporul. A treia oară se curmă creanga. Persoana respectivă se crucişte, sărută bătrânul iarăşi de trei ori şi îşi ia bun rămas: «Să rămâni cu bine / Că io acum am plecat / … La timp iar vin la tine». Adresându-se Barburilor, ritualul continuă mai departe. De exemplu, cu descântece contra dăunătorilor culturelor agricole. Formula similară se foloseşte şi pe deal, la Criveleni, la cina din miezul nopţii de Ajun."

BDD-A12968 © 2011 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:19 UTC)

Clianţul Cerbului: „Clianţ să zice la noi la o stâncă pre carea omul nu să poate sui” (13/1895, 4);

Cucă: „În limba poporului Cucă să numesce un deal care stă singur între dealuri, despărţit prin văli” (13/1895, 3);

Custură: „ Custură să zice la noi la un cuţit stricat cu carele să rad cismele (cioboatele) de imală” (13/1895, 3);

Dealul Sciubeiului: „Sciubeiu să zice la noi la un izvor sau fântânuţă, a cării apă să spijinesce într-o butoarcă de salcă sau de anin ori alt lemn” (13/1895, 5);

Gaiu: „În limba poporală o pădure din şes să numesce «Gaiu»” (18/1895,4);

Groşi: „Să crede că numele l-ar avea dela arborii groşi care cândva au fost aci” (18/1895, 5);

Gropurele: „Gropurile sunt urme de săpături după metale” (18/1895, 5);

Lacul Maniului: „Despre numele acestui lac există la noi următoarea legendă: Un nobil român numit Maniu voia, ca din câmpie să fugă la munţi şi d-aici la Caransebeş, ca să se întâlnească cu alţi soţi de arme, dar fiindcă valea Căraşului era (la Giurgiova) oprită de Căpcâni (Tătari) ca să ajungă la munţi a trebuit să treacă peste Măidan, Ciudanoviţa, Gherlisce etc. Fiind lacul Maniului lângă drum, a crezut că e un vad, şi voind a trece preste el, s-a înecat aci dimpreună cu familia sa.” (19/1895, 4);

Loznic: „Noi zicem viţei de vinie lozã. Loznic să zice la loze încâlcite; poate că vor fi fost cândva aci multe loze de vinie, şi de la acelea numele «Loznic».” (19/1895, 5);

Odăi: „Odaia să zice la noi la o casă din câmp încungiurată cu moşii.” (19/1895, 7);

Ogaş: „Aşa să zice la noi unui pârâu.” (19/1895, 5)

Pădină (Păgină): „Aşa să numesce şesul de pre coasta unui deal.” (20/1895, 4);

Pipirig: „Pipirig este un soiu de earbă ce cresce în locuri băltoase.” (20/1895, 5);

Planţa (şi Planiţa): „Vârvul Planţei e cârşie (stâncos).[...] Numele poate că şi-l are de la culmea Planţei carea e plană, adecă şes.” (20/1895, 5)

BDD-A12968 © 2011 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:19 UTC)

Plisc: „În limba poporului vorba plisc însemnează coastă sau deal steril acoperit cu peatră.” (20/1895, 5);

Prislop: „Locul dintre doi munţi sau doauă dealuri, pe unde este trecătoare pre culmea lor şi are forma de şeauă (de călărit) să zice prislop.” (20/1895, 5);

Scofaina: „...ca un scof (o coriţă sau o troacă mică de lemn)... Poate de aci îşi are numele scofaina, iar scof din scob, scobit.” (20/1895, 6);

Spinături: „Să vorbesce că aci a fost smidă de spini, dar oamenii scoţându-i au cultivat acest teritoriu.” (20/1895, 6);

Stanisce: „«Stan de peatră» să zice la noi la stâncă. Poate că d’aci îşi are numele.” (20/1895, 6);

Stână: „Stână să zice la mai multe *boteie* de oi, vara adunate la un loc spre a să mulge.” (20/1895, 6); Menţionat în A.C., p. 140.

Tâlva (mare, mică, Dobreii, lui Ştefan): „Toate dealurile şi munţii cu coamă (culme) lungăreaţă rotundă să zic «Tâlvă».” (20/1895, 6);

Vad: „Aşa să numesce trecătoarea peste o vale sau părâu (ogaş).” (20/1895, 7); menţionat în A.C., p. 154.

Vracniţa: „Poarta dela marginea satului, carea să închide, ca vitele să nu poată ieşi în câmp, să zice *Vracniţă*. La noi numai numele «Vracniţă» a rămas la capătul vestic al comunei, unde să zice că odată a fost vracniţă (poartă).” (20/1895, 7). Menţionat în A.C., p. 160.

Aşadar, ideea că *limba* conferă identitate unui popor este aceea care stă la baza studiului celor doi autori. Trebuie reţinută, totodată, *lupta* bănăţenilor pentru *păstrarea, susţinerea* limbii moştenite din moşi-strămoşi, aspect pe care-l avea în vedere şi At. M. Marienescu atunci când îi îndemna pe cei doi să purceadă la întocmirea studiului : „...recunoascem preţul naţional şi *limbistic* (s.n.) al operatului şi vedem cu bucurie nu numai un început frumos pentru culegerea numelor locale şi din părţile noastre, dar şi diligînţa şi priceperea ce aţi arătat-o la culegerea numelor şi cuvintelor de toată ziua ; şi pentru aceasta operatul D-Voastre poate servi de o mustră bună pentru alte colecţiuni din alte părţi, iar D-Voastre de esemple mândre pentru preoţii şi învăţătorii diligînţi şi deştepţi. Oradia Mare 15 Decemvrie 1894. Dr. At. M. Marienescu” (21/1895, 4).

BDD-A12968 © 2011 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:19 UTC)

Bibliografie

Coteanu, Ion, *Stilurile moderne ale limbii române literare,* în „Limba română" nr. 2, 1960.
Foaia diecesană, Caransebeş, 1886-1918. (FD, în text).
Graur, Alexandru, *Nume de locuri*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1972.
Hristea, Th., *Probleme de etimologie*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1968.
Maiorescu, Titu, *Neologismele,* (1881), în vol. *Critice*, ediţie îngrijită şi tabel cronologic de Domnica Filimon, Bucureşti, Editura Eminescu, 1978.
Mirea, George, *Junimea şi neologismele* în „Limbă şi literatură", vol. II, 1980.
Puşcariu, Sextil, *Limba română*, I, Bucureşti, Editura Minerva, 1976.

REGIONALISMES DANS LA PUBLICATION
"FOAIA DIECESANA" (1886-1918)
(Résumé)

Cet article vise à souligner les aspects concernant le vocabulaire de la publication „Foaia diecesană" pendant les années 1886-1918. Ainsi, les régionalismes occupent une place importante, à côté des archaïsmes et des termes populaires. Il est assez difficile d'encadrer les mots dans une catégorie ou dans l'autre, comme le montre d'ailleurs Iorgu Iordan. Il est intéressant de remarquer qu'il y a beaucoup de régionalismes pas inclus dans le Dictionnaire académique, l'ouvrage lexicographique le plus récent de l'Académie Roumaine. C'est pourquoi nous considérons utile une telle présentation pour une future édition de ce dictionnaire, mais aussi pour les prochains volumes du Dictionnaire du patois de Banat.

BDD-A12968 © 2011 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:19 UTC)